

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ПРАВОСЛАВНИХ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ ТА СПЕЦИФІКА ЇХНЬОЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Бочков П. В.,

кандидат юридичних наук,

доктор богослов'я, професор

Чернівецького православного богословського інституту

З метою найбільш раціонального функціонування будь-яка релігійна організація (РО) повинна мати таку організаційно-правову структуру, яка дасть змогу проводити за необхідності її зміни адекватно умовам діяльності цього громадського утворення; здійснювати мінімально за часом переміщення капіталу з одних напрямів діяльності в інші на основі оцінювання їх ефективності; забезпечувати максимальну швидку передачу точної й достовірної інформації за рівнями управління зверху вниз і назад для оперативного прийняття рішень щодо підвищення ефективності діяльності конкретного напрямку й усієї організації загалом у рамках чинного для таких організацій законодавства.

Сьогодні в Україні існують два організаційно-правові типи РО: ієрархічний і ризомний. До ієрархічного типу належать ті організаційні структури, які мають чітку вертикаль та ієрархію статусів (до них ми й зараховуємо православні РО). Такі структури являють собою гігантську корпорацію, що об'єднує під єдиною назвою десятки тисяч самостійних або напівсамостійних економічних агентів, а «годування» становить основу системи адміністративного управління цих РО (нижча ланка в організаційній структурі відраховує кошти вищій, просить дозволу на ті або інші види господарської діяльності тощо). Джерела доходів на різних організаційних рівнях таких структур відрізняються не тільки за сферами, а й за масштабами. Сучасні масштаби економічної діяльності структур такого організаційно-правового типу, оцінювані спостерігачами в сотні мільйонів доларів США, її розмах і відносна стабільність уже зараз дають змогу говорити про формування особливого сектору пострадянської економіки – церковного, що розвивається згідно з тільки йому притаманною логікою. У зв'язку із цим необхідним є подальше розроблення законодавчого забезпечення господарської діяльності РО не тільки в нашій країні, а й на всьому пострадянському просторі.

Ключові слова: релігійна організація (РО), господарська діяльність, господарська діяльність релігійних організацій, організаційно-правова структура, церковний сектор економіки.

Постановка проблеми. Сучасні масштаби економічної діяльності релігійних структур, оцінювані спостерігачами в сотні мільйонів доларів США, її розмах і відносна стабільність уже зараз дають змогу говорити про формування особливого сектору пострадянської економіки – церковного, що розвивається згідно з особливою, лише йому притаманною логікою.

Саме тому сьогодні вкрай необхідним є аналіз основних релігійних організацій (далі – РО) в Україні з урахуванням їхніх організаційно-правових особливостей і специфіки господарської діяльності.

Мета статті – проаналізувати організаційно-правові особливості православних РО та особливості господарської діяльності таких утворень. В Україні не існує правових відмінностей щодо господарської діяльності таких РО, всі вони мають однакові права й обов'язки згідно з Конституцією, Цивільним кодексом України та Господарським кодексом України.

Виклад основного матеріалу. Господарська діяльність релігійних конфесій (у тому числі й православних) до початку XXI ст. залишається практично не дослідженою. Майже до кінця XX століття окремі (у т. ч. господарські) аспекти життєдіяльності релігійних громад найчастіше вивчали в рамках історичної науки й філософії. Певні питання економіки релігійних організацій були предметом аналізу в роботах Г.І. Шмельова, П.Б. Лаговського, М.О. Митрохіна, А.М. Кашеварова та деяких інших авторів. Роботи, присвячені аналізу різних правових аспектів існування й діяльності релігійних організацій в Україні, тільки починають заповнювати вітчизняний правовий дискурс. Передусім це дисертаційні роботи з конституційного й цивільного права (В.М. Малишко, В.Д. Фучеджі, Ю.В. Кривенко, Н.О. Бардашевич та ін.) і статті в періодичних виданнях і матеріалах конференцій з права

(І.М. Кучеренко, Г.В. Сергієнко, В.П. Карпунчев, В.І. Борисова та ін.), а також окремі праці з господарсько-правової проблематики М.Ю. Бабія, Н.О. Бардашевич, В.Ю. Баркова, С.М. Грудницької, Н.І. Черленяка, А.Н. Переверзева, Д.О. Вовка, В.Є. Єленського, М.Ф. Рибачука, Ю.М. Тодици, І.В. Яковюка, Л.В. Ярмол та ін. Саме в цих роботах знаходимо й відомості щодо процесу виникнення й розвитку РО як учасників господарських відносин.

Відправним пунктом в аналізі специфіки господарської діяльності православних РО можуть стати статистичні дані Департаменту у справах релігій та національностей Міністерства культури України (від 1 січня 2019 року) [1]. На перше січня 2019 року в Україні налічувалося 35162 релігійні громади, з яких визнані чинними 32719 громад. Ця кількість громад припадає на ту частину населення, яка вважає себе віруючою: в Україні це 67,1% населення. Відмінності в кількості віруючих залежать і від регіону. Так, у західних регіонах країни віруючими себе декларують 91%, тоді як на півдні країни такими себе вважають лише 42,7% населення. 50% опитаних відповіли, що відвідують церковні богослужіння (12% відвідують церкву хоча б раз на тиждень). Тут знову наявна певна регіональна диференціація: на заході цей показник сягає 35%, тоді як на півдні та сході 4% і 3% відповідно. Ці цифри збігаються з показниками матеріальної підтримки церквам: про регулярні пожертвування свідчать 23% українців у західних регіонах України, 2,9% – на півдні та 3,8% – на сході країни. На перший погляд ці відсоткові показники в аналізі господарської діяльності РО можна вважати зайвими, проте ми дотримуємося думки, що всі кошти цих організацій беруть участь в економічному обороті будь-якої держави, в тому числі й України.

За статистичними даними, на 1 січня 2019 року в Україні зареєстровано 19209 православних громад, із яких діючими сьогодні є 18315 громад, служать у яких 14935 священнослужителів. Варто зазначити, що з наявних релігійних православних громад 188 є незареєстрованими, що тягне за собою відмінності цих РО від зареєстрованих у господарсько-правовому статусі й, відповідно, у можливості здійснювати господарську діяльність. РО як юридична особа користується правами й має обов'язки відповідно до чинного законодавства і свого статусу (положення), а юридичною особою РО визнається з моменту реєстрації її статусу (положення).

Але православна громада не становить особливого інтересу для нашого дослідження, оскільки в православ'ї немає фіксованого членства з обов'язковими внесками (винятком є православні парафії за кордоном), оскільки господарською діяльністю займається не громада, а підприємства, засновані РО, яка має статус юридичної особи. Якби бюджет РО формувався з одних тільки пожертвувань, то й тоді б вона не являла для нас ніякого спеціального інтересу, знайшовши своє місце серед інших організацій, чиї кошти формуються по лінії благодійності, за рахунок членських внесків або надходять у вигляді трансфертів (наприклад, дитячі установи, професійні об'єднання, пенсійні фонди тощо). Однак РО не тільки витрачає пожертвувані гроші, а й різними способами поповнює дохідну частину свого бюджету за рахунок різноманітної економічної діяльності.

Православні РО (як і католицькі) побудовані за принципом ієрархії статусів, і тому виникає можливість кожний рівень цієї ієрархії, кожний статус розглядати з погляду економічної вигоди для його власника, що, у свою чергу, дає змогу говорити не тільки про економіку стосунків між кліром і паствою, а й про відому комерціалізацію внутрішньоцерковних відносин.

Церковна економіка – це жорстка вертикаль, що працює за принципом суворой підпорядкованості. З економічного погляду Православна Церква являє собою гігантську корпорацію, яка об'єднує під єдиною назвою десятки тисяч самостійних або напівсамостійних парафій, монастирів, братств тощо. Дійсно, на відміну від багатьох громадських організацій, кожна парафія реєструється як окрема юридична особа й релігійна некомерційна організація.

Православна Церква може існувати завдяки декільком факторам, які разом стають її загальним доходом, а саме: недільні пожертви від парафіян; номінальна плата за участь священнослужителів у релігійних обрядах; спонсорські внески; продаж релігійної атрибутики, церковної літератури та ікон; дохід від комерційних зареєстрованих організацій, які підпорядковуються керівництву Православної Церкви; прибуток від об'єктів господарювання, які передані в безоплатне користування; пільгове використання електроенергії й комунальних послуг.

Говорячи про специфіку господарської діяльності РО в Україні, необхідно звернути увагу на правову регламентацію господарської діяльності Православної Церкви як структури з боку держави. Основну увагу приділено майну та фінансам Православної Церкви. Так, порядок володіння, користування й розпорядження майном і будівлями РО Української Православної Церкви визначається їхніми статутами та чинним законодавством. Усі структурні підрозділи Української Православної Церкви як суб'єкти цивільного права володіють, користуються й розпоряджаються належним їм майном. На майно культового призначення не може бути звернено стягнення за претензіями кредиторів. Майно церковної власності не може бути об'єктом договору застави.

Що стосується специфіки церковної економіки, то Українська Православна Церква за участю своїх структурних підрозділів має право створювати власні або спільні установи та підприємства

для ведення благодійної, освітньої, виробничої, підприємницької, видавничої, художньої, ремісничої, реставраційної й іншої господарської діяльності. Церкви фінансуються із загальноцерковних коштів або шляхом самофінансування.

Кошти Української Православної Церкви надходять із:

а) добровільних пожертвувань віруючих, підприємств, установ, організацій, об'єднань, фондів, органів державної влади тощо;

б) відрахувань епархій, Синодальних установ, місій, парафій, монастирів, подвір'їв, братств, сестринств тощо;

в) надходжень від реалізації предметів релігійного призначення;

г) надходжень від виробничої, господарської, підприємницької, видавничої та іншої діяльності, що не суперечить цьому Статуту й чинному законодавству.

Добровільні фінансові та майнові пожертви, а також інші види надходжень структурних підрозділів Української Православної Церкви, включаючи кошти, що надходять у зв'язку з проведенням церковних таїнств та обрядів, а також надходження від реалізації предметів релігійного призначення та літератури, згідно із законодавством, не оподатковуються.

Центральний церковний бюджет формується з добровільних пожертвувань, а також коштів, які відраховуються парафіями та монастирями, із надходжень від реалізації предметів релігійного призначення, від виробничої, видавничої й іншої діяльності, що не суперечить чинному законодавству.

Розпорядником загальноцерковних фінансів є Предстоятель Української Православної Церкви зі Священним Синодом Української Православної Церкви. Синодальні установи й духовні навчальні заклади Української Православної Церкви фінансуються із загальноцерковних коштів або шляхом самофінансування. Розпорядниками коштів структурних підрозділів Української Православної Церкви є їхні керівники.

Українська Православна Церква може здійснювати пенсійне забезпечення відповідно до Положення про церковні пенсії. Священнослужителі та церковнослужителі можуть отримувати в установленому порядку державну пенсію. Українська Православна Церква користується державним фондом соціального страхування й державним і недержавними пенсійними фондами, а також може мати власний пенсійний фонд і фонд соціального страхування.

Центральним структурним елементом в організаційній структурі Православної Церкви є епархія. Епархіальні кошти надходять із добровільних пожертвувань, відрахувань парафій і монастирів, а також надходжень від реалізації предметів релігійного призначення, виробничої, господарської, підприємницької, видавничої та іншої діяльності, що не суперечить Статуту, статутами структурних підрозділів Православної Церкви та чинному законодавству.

Управління епархією здійснює архієрей, у віданні якого знаходяться не тільки канонічні та кадрові питання, а й, звичайно ж, питання господарської діяльності епархії. Цивільні статuti парафій, монастирів та інших канонічних підрозділів, що входять у епархію, а також фінансові й інші звіти парафіяльних рад і ревізійних комісій парафій затверджує саме архієрей. Він же клопоче перед органами державної влади та управління про повернення епархії храмів та інших будівель і споруд, призначених для церковних цілей; вирішує питання, пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном епархії; розпоряджається фінансовими коштами епархії, укладає від її імені договори, видає довіреності, відкриває рахунки в банківських установах, має право першого підпису фінансових та інших документів; здійснює контроль за релігійною, адміністративною й фінансовою діяльністю парафій, монастирів, навчальних закладів та інших підрозділів епархії; видає власні виконавчо-розпорядчі акти з усіх питань життя й діяльності епархії.

Епархія поділяється на благочинні округи на чолі з благочинними, яких призначає епархіальний архієрей. Межі благочинній і їхні найменування визначаються епархіальною Радою. В обов'язки благочинного серед іншого входить турбота про виконання постанов і вказівок епархіальної влади; піклування про своєчасне надходження в епархію парафіяльних внесків. Діяльність благочинного фінансується з коштів очолюваного ним приходу, а за необхідності із загальноепархіальних коштів.

В організаційній структурі Православної Церкви первинною ланкою є парафія. Парафія є канонічним підрозділом Православної Церкви, перебуває під начальницьким наглядом свого епархіального архієрея й під керівництвом поставленого ним священника-настоятеля. Для одержання статусу юридичної особи парафія реєструється державними органами в порядку, що визначається законодавством країни її знаходження. У цивільно-правовій діяльності цей підрозділ зобов'язаний дотримуватися канонічних правил, внутрішніх настанов Православної Церкви та законодавства країни знаходження.

Кошти парафії складаються з добровільних пожертвувань віруючих, коштів від реалізації предметів релігійного призначення, а також надходжень від видавничої та господарської діяльності, що не суперечить Статуту, статуту парафії та чинному законодавству.

Багато храмів забезпечують власні потреби й частково реалізують назовні продукцію виробництва, створеного на своїй території. Хтось віддає в аренду площі гурткам і студіям творчості, десь працює столярна майстерня або мініпекарня. Парафія має право займатися такою діяльністю. З такої діяльності парафія сплачує податки на прибуток, а отриманий дохід використовує на статутні цілі.

Парафії відраховують своїм єпархіям певний відсоток від отриманих пожертвувань. Винятки становлять храми, що будуються й відновлюються, вони тимчасово звільняються від єпархіальних внесків. У всіх інших церквах збір внесків контролює вищий єпископ, він, у свою чергу, звітує в патріархії. Парафіяльні настоятелі подають в єпархії звітність. У папері вказано кількість проведених треб і служб, а також розмір внеску, що відправлено парафією в єпархію, відсоток відраховувань коливається від 10 до 50%.

Парафія в релігійній, адміністративно-фінансовій і господарській діяльності підпорядкована й підзвітна єпархіальному архієрею; виконує рішення єпархіальних зборів і Єпархіальної ради та розпорядження єпархіального архієрея. У разі виділення якоїсь частини або виходу всіх членів парафіяльних зборів зі складу парафії вони не можуть заявляти ніяких прав на парафіяльне майно та кошти [2].

У разі прийняття парафіяльними зборами рішення про вихід з ієрархічної структури та юрисдикції Православної Церкви парафія позбавляється підтвердження про належність до цієї Церкви, що тягне припинення діяльності парафії як релігійної організації цієї Церкви й позбавляє її права на майно, яке належало парафії на правах власності, користування або на іншій законній підставі, а також права на використання в найменуванні назви та символики цієї Церкви.

Парафіяльні храми, молитовні будинки й каплиці існують із благословення єпархіальної влади та з дотриманням установленого законом порядку. Управління парафією здійснюють єпархіальний архієрей, настоятель, парафіяльні збори, парафіяльна рада, голова парафіяльної ради. Єпархіальному архієрею належить вище управління парафією. Органом контролю за діяльністю парафії є ревізійна комісія.

Ще одним структурним елементом Православної Церкви є монастир. Сьогодні в Україні зареєстровано 296 православних монастирів (чоловічих і жіночих), у яких проживає понад 5000 тис. ченців/черниць. Найбільші монастирі – Києво-Печерська лавра, Почаївська лавра, Святогірська лавра (Горлівська єпархія), Успенський Патріарший Одеський монастир (Одеська єпархія). Питання про відкриття монастирів вирішується Священним Синодом Православної Церкви на чолі з Митрополитом за поданням єпархіальних архієреїв. Єпархіальні монастирі перебувають під наглядом і канонічним управлінням єпархіальних архієреїв. Ставропігійні монастирі перебувають під наглядом і канонічним управлінням Митрополита.

У встановленому законом порядку монастир може отримати від органів державної влади у власність або в користування храми, церковне начиння, житлові приміщення та господарські будівлі й відповідає за збереження цього майна. У встановленому законом порядку монастир може купувати, будувати або орендувати будинки чи інші приміщення для своїх потреб, орендувати землю й закуповувати необхідне майно. Монастирі можуть мати подвір'я (скити). Діяльність подвір'я (скиту) регламентується Положенням про монастирі і ченців, а також Статутом того монастиря, до якого це подвір'я (скит) належить.

Розпорядником фінансових коштів і майна монастиря на основі підзвітності єпархіальному архієрею є ігумен монастиря.

Види господарської діяльності, які здійснює обитель, відображено в її внутрішньому та цивільному статутах. Ці види діяльності не повинні суперечити змісту чернечого життя. Кошти монастирів утворюються аналогічно до парафіяльних. Розпорядником цих коштів є настоятель, настоятелька або намісник монастиря.

Наступним канонічним елементом у структурі Православної церкви є духовні навчальні заклади. Ці заклади перебувають під наглядом Митрополита через навчальний комітет при Священному Синоді Православ'я Церкви.

Духовні навчальні заклади належать до канонічної юрисдикції того єпархіального архієрея, на території єпархії якого вони розташовані, і в діяльності керуються положеннями Статуту про управління Православної Церкви, власним Статутом і внутрішнім Статутом, ухваленими Священним Синодом і затвердженим єпархіальним архієреєм. Духовний навчальний заклад може отримувати від органів державної влади у власність або в користування храм, церковне начиння, бібліотеку та інше майно й відповідає за збереження цього майна.

Натепер в Україні існує 45 православних духовних навчальних закладів і 5945 шкіл. Навчання в духовних навчальних закладах переважно платне. Єпархіальні Духовні навчальні заклади фінансуються із загальноєпархіальних коштів, а також із добровільних пожертвувань. Розпорядником фінансів духовного навчального закладу є ректор.

Братствами й сестринствами є добровільні об'єднання православних християн. Мета діяльності братств і сестринств полягає у сприянні церковній ієрархії в учиненні рятівної місії Церкви в суспільстві. У завдання братств і сестринств входять турботи про підтримку храмів у належному стані, справи милосердя і благодійності, релігійно-моральне просвітництво й виховання. Братства і сестринства не можуть займатися політичною діяльністю.

Братства і сестринства можуть бути парафіяльними, єпархіальними й усеукраїнськими. Парафіяльні братства і сестринства утворюються парафіянами певної парафії за згодою настоятеля та з благословення єпархіального архієрея. Начальницький нагляд за парафіяльними братствами і сестринствами здійснює настоятель приходу. Єпархіальні братства і сестринства утворюються з благословення єпархіального архієрея, який здійснює начальницький нагляд за ними. Усеукраїнські братства і сестринства утворюються з благословення Предстоятеля Української Православної Церкви, який здійснює начальницький нагляд за ними [3].

У діяльності вітчизняні православні братства і сестринства керуються Статутом про управління Української Православної Церкви, постановами Соборів Української Православної Церкви та Соборів єпископів Української Православної Церкви, постановами Священного Синоду Української Православної Церкви, рішеннями єпархіального архієрея та настоятеля парафії (для єпархіальних і парафіяльних братств і сестринств), а також власним Статутом.

Аналіз статутів братств і сестринств дає уявлення про особливості положення в організаційній структурі церкви і специфіку їхньої господарської діяльності. Так, згідно з чинним законодавством, основною метою таких РО є об'єднання громадян православного віросповідання для спільного здійснення права на свободу віросповідання та поширення православної віри, а також для піклування про релігійно-моральне виховання, освіту і благодійність.

Відповідно до чинного законодавства, для досягнення мети, передбаченої статутом, братства і сестринства можуть здійснювати такі види діяльності:

- місіонерська діяльність;
- справи благодійності й милосердя;
- релігійна освіта, навчання й виховання;
- паломництво, в тому числі міжнародне паломництво (туризм);
- виробництво, виготовлення, придбання, експорт, імпорт і поширення (реалізація) предметів релігійного призначення, в тому числі з дорогоцінних металів і каміння, релігійної та богослужбової літератури, аудіо- й відеоматеріалів;
- допомога дітям-сиротам і дітям, які залишилися без піклування батьків, у тому числі перебувають у відповідних лікувальних, освітніх державних та інших установах;
- допомога навчальним і виховним дитячим установам, лікарням, притулкам тощо;
- надання медико-соціальної допомоги людям, які перебувають у лікувально-профілактичних закладах;
- медичний патронаж на дому;
- медико-консультативна допомога;
- допомога в реабілітації людей, які втратили здоров'я на війні, які страждають психічними захворюваннями, в т. ч. внаслідок пристрасті до алкоголю й наркотиків, а також перебувають у місцях позбавлення волі;
- залучення пожертв і гуманітарної допомоги для роздачі малозабезпеченим тощо.

Ці РО мають право здійснювати підприємницьку діяльність (у т. ч. зовнішньоекономічну) і створювати власні підприємства в порядку, встановленому чинним законодавством, а також здійснювати будь-яку іншу діяльність, що відповідає правилам і традиціям Православної Церкви й не суперечить законодавству.

Братства і сестринства в установленому законодавством порядку й із благословення єпархіального архієрея можуть створювати некомерційні та комерційні організації, а також структурні підрозділи, філії та представництва, необхідні для здійснення їхньої діяльності, можуть вступати в асоціації й союзи, а також засновувати засоби масової інформації, відповідно до цілей і завдань, передбачених їхніми статутами.

Для реалізації статутних завдань у благодійній, культурно-просвітницькій, освітній, видавничій, художній, реставраційній, будівельній, виробничій, торговельній, медико-соціальної, медико-консультативній та інших сферах діяльності ці РО мають право створювати недільні школи, дитячі садки, притулки, дитячі будинки; служби організації місіонерської та паломницької (цільової туристичної) діяльності, в тому числі міжнародної; лікувально-профілактичні установи, медичні патронажні служби, богадільні; табори й будинки праці та відпочинку, в тому числі дитячі, молодіжні й сімейні; пункти харчування, благодійні їдальні, пекарні; сільськогосподарські і транспортні підрозділи; художні, реставраційні, проектно-будівельні й інші виробничі підрозділи; видавництво; благодійні фонди.

Зазначимо, що цей перелік не є вичерпним, оскільки братства і сестринства можуть створювати будь-які інші структурні підрозділи, діяльність яких на розсуд ради сестринства/братства є необ-

хідною для досягнення цілей і завдань, передбачених їхнім статутом. До того ж цим РО можуть сприяти й підтримувати їх державні органи у здійсненні своєї статутної благодійної діяльності та культурно-просвітницьких програм.

Висновки. Резюмуючи все сказане вище, зазначимо, що в Україні існують сьогодні два організаційно-правові типи РО: ієрархічний і ризомний. До ієрархічного типу належать ті організаційні структури, які мають чітку вертикаль та ієрархію статусів (до них ми й зараховуємо православні РО). Для таких структур характерними є такі особливості:

- вони являють собою гігантську корпорацію, що об'єднує під єдиною назвою десятки тисяч самостійних або напівсамостійних економічних агентів;
- «годування» становить основу системи адміністративного управління цих РО (нижча ланка в організаційній структурі відраховує кошти вищій, просить дозволу на ті або інші види господарської діяльності тощо);
- джерела доходів на різних організаційних рівнях відрізняються не тільки за сферами, а й за масштабами;
- з одного боку, всі РО з погляду державного законодавства мають однакові права у здійсненні господарської діяльності, а з іншого – через ієрархію статусів можливості здійснення такої діяльності в різних структурних одиницях відрізняються;
- сучасні масштаби економічної діяльності структур такого організаційно-правового типу, оцінювані спостерігачами в сотні мільйонів доларів США, її розмах і відносна стабільність уже зараз дають змогу говорити про формування особливого сектору пострадянської економіки – церковного, що розвивається згідно з тільки йому притаманною логікою.

Bochkov P. Organizational and legal characteristics of the main Orthodox religious organizations in Ukraine and the specifics of their economic activity

For the most rational functioning, any religious organization should have the following organizational and legal structure, which will allow: to make changes, if necessary, adequately to the conditions of the activity of this public entity; to carry out the minimum time transfer of capital from one activity to another on the basis of assessing their effectiveness; provide the fastest possible transmission of accurate and reliable information at the levels of management from top to bottom and back for rapid decision-making to improve the effectiveness of a particular direction and the organization as a whole within the framework of existing legislation for such organizations.

Today in Ukraine there are two organizational and legal types of RO: hierarchical and rhizome. The hierarchical type are those organisational structure which have a clear hierarchy and a hierarchy of statuses (to him we belong, the Orthodox RO). Such structures are a giant Corporation, uniting under a single name tens of thousands of independent or semi-independent economic agents, and “feeding” form the basis of the administrative management system of these RO (the lowest link in the organizational structure allocates funds to the highest, requests permission for certain types of economic activities, etc.). The sources of income at the various organizational levels of such structures differ not only in scope but also in scale. The current scale of economic activity of structures of this organizational and legal type, estimated by observers in the hundreds of millions of dollars, its scope and relative stability now allow us to talk about the formation of a special sector of the post-Soviet economy – the Church, which develops in accordance with its inherent logic. In this regard, it is necessary to further develop the legislative support for the economic activities of the RO not only in our country, but also in the entire post-Soviet space.

Key words: religious organization (RO), economic activity, economic activity of religious organizations, organizational and legal structure, Church sector of economy.

Література:

1. Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 01.01.2019 р. *Дані Департаменту у справах релігій та національностей Міністерства культури України*. URL: https://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr_2019/75410/.
2. Устав Русской Православной Церкви. Глава XVII. Приходы. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/133141.html>.
3. Устав Украинской Православной Церкви URL: <http://orthodox.org.ua/page/statut-upts>.
4. Султанов А.Р. О правосубъектности религиозных объединений. *Религия и право*. 2009. № 3. С. 151–161.